

וטענתו שאילו היה יודע הוא היה אומר כך, היא לכבוד אביו, שלא היה לו לומר "כולכם" כשאביו נמצא ביניהם, ונראה הדבר כאילו הוא מדיר את אביו.

ובזה נחלקו בית שמאי ובית הלל אם אומרים נדר שהותר מקצתו הותר כולו, כיון שכאן גם לא עומד הנדר של "כולכם" בשלמותו, וגם לשון הנדר אינה נשאת כמות שהיא אלא שהיא מתוקנת למקצת הנדר.

וכאן חולק על רבה, ואמר:

גם בית שמאי סוברים עקרונית שנדר שהותר מקצתו, בטל כולו.

דבולי עלמא סברי — שכל היכא דאמר "אילו הייתי יודע שאבא ביניכם, הייתי אומר פלוני ופלוני אסורין ואבא מותר" — כולם מותרין.

שהיות ושני הדברים משתנים, גם שלא כולם אסורים, וגם שלא נשאת הלשון כמות שהיא, נחשב הדבר שבטל מקצת הנדר, ומודים בית שמאי לבית הלל שבטל כולו.

וכל מחלוקתם היא בהגדרת המצב שאביו לא נכלל בנדר, והוא חוזר בו מלשון הנדר, האם זה נדר שהותר מקצתו או לאו.

לא נחלקו בית שמאי ובית הלל, אלא באומר: אילו הייתי יודע שאבא ביניכם, הייתי אומר, כולכם אסורין חוץ מאבא.

ותולה רבא את מחלוקתם במחלוקת של רבי מאיר ורבי יהודה בשאלה אם אומר אדם שני דברים, האם תחילת דבריו קובעת, או סוף דבריו הם עיקר דבריו.

בראשונה היו אומרים: אותן הימים [שבתות וימים טובים] מותרים, ושאר כל הימים אסורים.

עד שבא רבי עקיבא, ולימד: נדר שהותר מקצתו — הותר כלו!

ונחלקו רבה ורבא בביאור מחלוקתם של רבי עקיבא וחכמים:

ויש להקדים לשיטת רבה, שיש בידו של הנודר, אחר ששמע שאביו נמצא בין הנכללים בנדרו, לחזור מהדרת אביו, שודאי היתה נדר טעות, בשני אופנים:

האחד, להתחרט מכל וכל בלשונו שכלל את אביו בכלל המודרים, ולומר אילו הייתי שאבי נמצא ביניהם לא הייתי אומר "כולכם" אלא הייתי פורט את שמות הנאסרים, ולא הייתי כולל בהם את אבי.

והשני, להשאר בלשונו שאמר "כולכם", ולחזור בו ממה שלא הוסיף לדבריו "חוץ מאבי".

אמר רבה: דבולי עלמא — כל היכא דאמר: אילו הייתי יודע בשעה שנדרתי שאבא ביניכם, הייתי אומר "כולכם אסורין חוץ מאבא" — דבולחון אסורין, ואביו מותר.

לפי שנדר זה נשאר כמות שהוא, ואין זה נדר שהותר מקצתו, כיון שברור הדבר שלא התכוון להדיר את אביו, ועתה הוברר הדבר שהוא לא הכלילו באומרו "כולכם", ואין זה נדר שהותר מקצתו.

לא נחלקו חכמים ורבי עקיבא אלא באומר: אילו הייתי יודע שאבא ביניכם, הייתי אומר "פלוני ופלוני אסורין, ואבא מותר", שבכך הוא מבטל את לשון הנדר.

בית שמאי סברי לה כרבי מאיר, דאמר:
תפוס לשון ראשון, וכיון שדבריו "כולכם אסורים" הם העיקר, והם קיימים גם אם רוצה לתקן את נדרו, שהרי גם לאחר שהוא טוען אילו הייתי יודע הייתי שאבי נמצא ביניהם הייתי אומר את נדרי אחרת, הוא משאיר את תחילת דבריו שאמר "כולכם" על מקומם, אלא שהוא מוסיף עליהם שהיה אומר "חוץ מאבא". והרי לא איכפת לנו מאמירתו "חוץ מאבא", כי תחילת דבריו הם העיקר, והם נשארים כמות שהיו. ולכן אין זה נדר שהתבטל מקצתו, וממילא אין להתיר את כולו.

ובית הלל סברי לה כרבי יוסי, דאמר: בגמר דבריו אדם נתפס. וכיון שעתה טוען שהיה אמר חוץ מאבא, וסוף דבריו הם העיקר, נמצא שבטל גם לשון נדרו, במקצת, ולכן נחשב הדבר לנדר שהתבטל מקצתו, והותר כולו.

איתיביה רב פפא לרבא, ממה ששנינו לקמן
 [סו א]:

כיצד אמר רבי עקיבא: נדר שהותר מקצתו הותר כולו?

א. אם אמר "קונם שאיני נהנה לכולכם" — כשהותר אחד מהן, הותרו כולם.

ב. ואם אמר "שאיני נהנה לזה ולזה" — כשהותר הראשון, הותרו כולם.

ג. אך אם הותר האחרון — רק האחרון מותר, וכולן אסורין.

ונקראים שני הענינים הראשונים "רישא", והענין השלישי "סיפא".

וכך טען רב פפא לרבא:

בשלמא לרבה, מוקים לה לשני המקרים של הרישא, בכגון דאמר "לזה ולזה".

ואילו את המקרה השלישי, המבואר בסיפא, הוא יעמיד בכגון דאמר "לכולכם".

והיינו, שלפי שיטת רבה, אפשר להעמיד שבטל הנדר במקצתו לרבי עקיבא, היות והיה ביניהם אביו, ומשנודע לו על המצאו של אביו ביניהם, הוא רוצה לחזור בו עתה הן מנדרו כלפי אביו והן מלשונו.

וכאשר יש חזרה הן ממקצת הנדר והן מלשון הנדר, נחשב הדבר לנדר שהותר מקצתו, ולכן לרבי עקיבא הותר כולו.

ומביאה המשנה שתי דוגמאות לדבר:

במקרה הראשון מדובר, שאמר תחילה "כולכם אסורים", ומשנודע לו שאביו ביניהם הוא טוען שאילו היה יודע שאביו ביניהם הוא היה אומר "לזה ולזה", כדי שלא יכלול את אביו בלשון "כולכם".

ולכן כ"שהותר אחד", דהיינו אביו, הותרו כולם.

ובמקרה השני מדובר באופן הפוך, שתחילה הוא אמר "לזה ולזה", בלי לדעת שאביו נמצא שם, ומשנודע לו שאביו ביניהם הוא טוען הפוך, שאילו היה יודע שאביו נמצא ביניהם הוא היה אומר תחילה "כולכם" ואחר כך היה מפרט חוץ מאביו, כדי שלא למשוך את הזמן שבו הוא מוציא את אביו מן הכלל. כי כאשר הוא מצביע בזה אחר זה

עקיבא נחשב הדבר לנדר שהותר מקצתו, ולא לרבנן.

אלא סיפא של הרישא, שמדברת בכגון כ-ב-1 **דאמר** תחילה "לזה ולזה", ועתה הוא חוזר בו גם מלשונו, הרי זה שינוי הן בנדר והן בלשון, והוא נדר שהותר מקצתו לדברי הכל, ואם כן לשיטתך קשה: מדוע אמרה המשנה שרק לרבי עקיבא היא? **ואמאי פליגי רבנן עליה?**

והאמרת שאם הותר מקצת הנדר לדברי הכל מותר! כי הכל מודים, לדברייך, שנדר שהותר מקצתו הותר כולו, ולא נחלקו אלא אימתי הוא מוגדר כנדר שהותר מקצתו.

אמר ליה רבא לרב פפא: ולרבה, לרבי עקיבא — מי ניהא סיפא?

במאי מוקים לה, דאמר לכולכם — הי דין איזה הוא ראשון, והי דין ואי זה הוא אחרון?

דהיינו, אם אינו חוזר בו מלשונו כמו שאמרת, אלא מעמידו כמות שהוא, מי הוא הראשון ומי הוא האחרון שנקטה המשנה בסיפא, ומדוע לא קורא התנא ברישא ובסיפא באותו השם לכולם?

אלא בהכרח שכך הוא ביאור משנתנו, שהיא מדברת בענין שונה לחלוטין ממה שהעמדת אותה:

רישא, המקרה הראשון ניתן להעמידו כבתחילה, **דאמר לכולכם**, וכמו שביארנו.

וסיפא של הרישא, והסיפא עצמה, מדובר בה כגון שתלאן לכולן זה בזה כשרשרת.

על האנשים הנמצאים שם, יחשבו שהוא מתכוון לאסור גם את אביו, ויקח זמן עד שיתברר להם שאין הוא אוסר את אביו, ואין זה לכבודו של אביו.

וגם כאן, כוונת המשנה באמרה "שאיני נהנה לזה ולזה, הותר הראשון הותרו כולם", שכיון שהותר הנדר ביחס לאביו, הותרו כולם.

והיינו, שנקטה המשנה ברישא שני מקרים בהם חל שינוי הן בנדר והן בלשונו, שאז סבור רבי עקיבא נדר שהותר מקצתו הותר כולו.

ובסיפא נקטה המשנה מקרה שלישי, שהוא מעמיד את דבריו ואינו משנה אותם, אלא רק רוצה שלא יתפוס הנדר כלפי אביו.

וכיון שאינו משנה לשונו אלא רק את חלות נדרו, אין זה נדר שהותר מקצתו, אלא רק אביו הותר, כיון שלא נכלל בנדרו, והשאר מותרים.

והלשון שאמרה המשנה "הותר האחרון", כוונתה לאביו.

והיינו, בין אם אמר תחילה כולכם בין אמר תחילה לזה ולזה, כיון שהוא נשאר בדיבורו ואינו רוצה לשנותו, אין זה נדר שהותר מקצתו ולכן השאר נשארים באיסורם.

אלא רבא, לדידך, לשיטתך — בשלמא רישא, ניהא שחולקים רבי עקיבא ורבנן, **מוקים לה**, אפשר להעמידה בכגון **דאמר** תחילה הריני אוסר "לכולכם", ואתה הוא מעמיד דבריו, אלא רוצה שיחול חוץ מלאביו, וכיון שאינו משנה דבריו, רק לרבי